

«Bäst man andas, skall man dö» – sykdomsbeskrivelser i Carl Michael Bellmans diktning

Carl Michael Bellman (1740–95) regnes som en av verdens store visediktere. Hans frodige persongalleri består for en stor del av samfunnets utslåtte, som skildres i til dels brutalt detaljerte dikt. Hans ofte livsbejænde diktverk trer således frem mot et bakteppe av lidelse og død, og gir et unikt innblikk i levevilkårene i 1700-tallets Stockholm.

Artikkelen bygger på en gjennomgang av Bellmansällskapetets «Standardupplaga» i 19 bind, påbegynt i 1921 og sluttført i 2001, en komplett samling av den bevarte del av Bellmans litterære produksjon.

Bellman beskrev mange av datidens viktigste kjente sykdommer, bl.a. kopper og koppebehandling, malaria, ulike lungesykdommer, hodepine, kjønnssykdommer og alkoholisme. Beskrivelsene bærer ofte preg av isolerte symptombeskrivelser og hentydninger om sykdom. Dette reflekterer Bellmans særegne og svært visuelle fortellerteknikk, så vel som hans samtids litterære og sosiale referanserammer. Det argumenteres for at Bellmans beskrivelser av sykdom og død ikke står i motsetning til, men er en av forutsetningene for, opplevelsen av ham som en livets og gledens dikter.

Den svenske 1700-tallsdikteren Carl Michael Bellman (1740–95) regnes som en av verdens store visediktere. Hans betydelige produksjon spenner over de fleste sjangre (1). Bellman har skrevet flere skuespill, en opera («Fiskarena» (1773)), flere mindre sceniske arbeider, et utall dikt og diktsykluser av både religiøs, politisk og verdslig karakter, så vel som leilighets- og oppdragsdiktning av ulikt slag samt enkelte kortere prosastykker. Gjennom det som regnes som hans hovedverker, samlingene «Fredmans Epistlar» og «Fredmans Sånger», er han for mange best kjent som drikkevisens mester, og ikke minst som Stockholms-skildreren fremfor noen.

Levevilkårene i Bellmans Stockholm var, selv i datidens målestokk, elendige. Trangboddheten for byens 70 000 innbyggere var ekstrem. Langs de smale brostengatene lå de overfylte trehusene tett. Husholdningsavfall og latrineinnhold ble ofte tømt rett ut i gaten, der rotter og fluer ynglet. I de stinkende bakgårdene holdt man alle slags husdyr, og som følge av de håpløse hygieniske for-

Are Brean

a-brea@online.no

Nevrokirurgisk avdeling

Rikshospitalet

0027 Oslo

Brean A.

Descriptions of diseases in the writings of Carl Michael Bellman.

Tidsskr Nor Lægeforen 2002; 122: 2883–6

The Swedish poet Carl Michael Bellman (1740–1795) was one of the world's great songwriters. His exuberant characters include society's outcasts, many of them portrayed in great detail, with suffering and death frequently forming the backdrop for his often joyous poetry which gives unique glimpses of the living conditions in 17th-century Stockholm.

The article is based on a study of the Swedish Bellman Society's «Standardupplaga», the complete edition in 19 volumes of the work of C.M. Bellman (published 1921–2001).

Bellman described many of the most important diseases of his time. The descriptions are often mere depictions of symptoms and allusions to disease. They reflect Bellman's distinctive and extremely visual narrative technique, as well as the literary and social frames of reference of his time. It is argued that his frequent descriptions of suffering and death are among the reasons for, and not contradictory to, the reception he has received as a poet of life and joy.

hold var de fleste brønner konstant forurenset og vannet ubrukelig til menneskeformål. Befolkningens ernæringstilstand var i deler av året svært slett, og blant annet skjorbuk var jevnlig forekommende i vinterhalvåret (2). De smittsomme sykdommer florerte under de rådende forhold, med jevnlig og voldsomme epidemier som brakte den totale dødeligheten opp på et nivå mot den høyeste i Europa (2).

Mot dette bakteppet av lidelse og død trer Bellmans ofte livsbejænde diktning frem. Hans dikteriske univers befolkes av samfunnets utslåtte; av prostituerte og av drukkenbolter, som skildret i tidvis brutalt detaljerte dikt gir oss et unikt innblikk i levevilkårene i 1700-tallets byer. Tatt i betraktning disse inngående skildringer av lidelse og død, er det underlig at det i den svært rikholdige litteraturen om Bellmans forfatterskap finnes såvidt få medisinsk-historisk vinklede arbeider.

Denne artikkelens begrensede siktemål er å fremvise noen av Bellmans litterære sykdomsbeskrivelser. Artikkelen bygger på en gjen-

nomgang av Bellmansällskapetets «Standardupplaga» i 19 bind, påbegynt i 1921 og sluttført i 2001 (1), en komplett samling av den bevarte del av Bellmans litterære produksjon.

Livsløp

Bellman var eldste sønn av en avholdt lagmann. Hans mor var en svært religiøs kvinne, og den unge Carl Michael vokste opp i et hjem preget av både religiøse sammenkomster og omgang med tidens intellektuelle. I Bellmans egen ufullførte selvbiografi forteller han hvordan han som 14-åring, under en sykdom, i febervillelse talte allting på vers. Foreldrene forstod etter dette sønnens usedvanlige litterære begavelse. De gav ham en privatlærer som lærte ham å skrive og oversette de viktigste av de europeiske kulturpråkene, så vel som latin og gresk.

Noen år senere forsøkte han seg som student ved universitetet i Uppsala, men hangen til fornøyelser og uteliv kostet ham både studieplass og privatøkonomi; i 1764 gikk han personlig konkurs.

Pengesorgene skulle forfølge ham hele livet. Etter hvert vokste hans ry som visedikter og underholder, og han holdt vidjetne sammenkomster der han selv gestaltet hele sitt frodige persongalleri med eget strengeakkompagnement. Han hadde en unik imitasjonsevne, og i tillegg til at han kunne imitere de fleste instrumenter, finnes det samtidige øyenvitneskildringer av hvordan han blant annet kunne gå inn i et tilstøtende rom og imitere store menneskemengder svært livaktig (3).

Bellman var en beundrer av Gustav III (1746–92), og etter dennes statskupp i 1772 fikk Bellman etter hvert innpass i hoffet, der han til tross for fiasko med sin opera «Fiskarena», ble fast underholder og fikk tittelen «Hoffsekretær». I 1777 giftet Bellman seg med den 15 år yngre Lovisa Fredrike Grönlund (1755–1847), og paret fikk tre sønner, hvorav den mellomste døde av kopper.

Epidemier

Koppesykdommen var en av de store trusler i samtiden. Erik Pontoppidan (1698–1764) anførte at ved koppeepidemien i Bergen i 1749 døde 528 mennesker (4). Når man erindrer at Bergens folketall ved den første noenlunde pålitelige folketellingen i 1769, oppgis til 13 000 (4), blir det klart at koppeesykdommen ikke uten grunn var fryktet i den nordiske samtiden. Det er derfor ikke til å undres over at Bellman i sine verk flere steder har referanser til denne sykdommen.

Sønnens død gav inspirasjon til den kjente og vakre «Vaggyvisa för auctors yngsta son Charles», med den berømte verselinjen «Bäst man andas, skall man dö / och bli mull tillbaka» (Den samme mollstemte melodi finnes også for klaver av Beethoven). Da barnedødeligheten av kopper var svært høy, var det desto større grunn til å glede seg de gangene det gikk bra, slik han beskriver i for eksempel diktet «Öfver koppornas lyckliga öfvergang den 10. Juni 1793»:

Mina vänner, små och glada
som för kopporna jag gömda sett.
Eij den minsta andlets skada
De är fagra ungdom gett.

Å slippe unna denne sykdommen uten varsirende kopparring var imidlertid langt fra alle forunt. Når Bellman således bl.a. i Fredmans Epistel nr. 64 beskriver «Svällande kindben och koppärrig hy», var nok dette et vanlig syn i Stockholms gater.

Variolasjonen, inokulering med smittestoff fra koppesyke, ble kjent i Europa allerede på begynnelsen av 1700-tallet (5). I Norge ble Buchners lille bok om variolasjon utgitt i Bergen i 1778 (4). Bellman kjente også godt til denne metoden (ympning) for å gjøre sykdomsforløpet mildere. At variolasjonen ikke helt sjelden gav både komplikasjoner og dødsfall var tydeligvis ikke ukjent for ham, slik han fremstilte det bl.a. i et brev fra 1794: «Caisa Stina ligger i kopporna, gu nåde den som låter ympna sina barn, vet nådig frun hon dör», og også i diktet «Vid lilla Clara Elisabeths hemkomst den 28 Junii 1791»:

Var välkommen lilla vän
I föräldrars famn tillbaka
Med båd öga, mund och haka
fredad från koppympningen.

Vi er i dag vant til å betrakte malaria som en tropesykdom. Malaria har imidlertid i tidligere tider vært nærmest endemisk i deler av Sør-Skandinavia. Så sent som på midten av 1800-tallet var det flere mindre malariaepidemier også i Norge, særlig i områdene rundt Oslofjorden (6). Bellmans egen erfaring med malaria («frossan») gav opphav til et dikt som opprinnelig ble publisert i 1777, men som senere, i omarbeidet versjon, ble Fredmans Sång nr. 18. I Bellmans egne anmerkninger til diktet står følgende: «Componerat i en tid då denna sjukdom (frossan) har grasserat öfwer alt iblant det mindra folcket som dricker öl – måtte detta folcket få sina vers äfwen så wäl som de höga och fornäma som dricka Vårby vatten». De to siste strofer av diktet lyder:

Men, nej nej, aldrig denna tunga
En enda dropa mer förmår,
Hon knappast väser fram: «Gutår!»
För'n kölden stelnar blod och lunga
Och benen domna i min bädd:
Min hand blir is och näsan vatten,
Min fot som glas, och hela natten
Regerar själen yr och rädd.

Oljemaleri av Carl Michael Bellmann, utført 1779 av Pehr Krafft d.e. på oppdrag fra Gustaf III. Bildet henger i Sveriges Nationalmuseum. Gjengitt med tillatelse

Ja, där som fordom på min kista
Ur flaskan Bacchus åt mig log,
Står nu en skål från Liljans krog
Med ölost-vassla till mitt sista
Och havresoppa i mitt stop...
Et turkiskt papper med Jalappa,
En tom butelj och doktors kappa
Blir bouppteckning alltihop.

«Turkiskt papper» var betegnelsen på det papir som ble brukt til omslag for medikamenter. «Jalappa» var et laksantium laget av roten av planten *Mirabilis jalapa*. At et laksantium ble brukt som medisin mot malaria, en sykdom som i seg selv kan gi diaré, er blitt forsøkt forklart ut fra humoralpatologiske begreper (7). Imidlertid er det interessant å merke seg at Carl von Linné (1707–78) 40 år tidligere hadde levert sin medisinske doktortrad med tittelen *Hypothesis Nova de Febrium Intermittentium Causa*, der han fremsetter hypotesen om at malaria skyldes tilstopping av tarmens blodårer på grunn av leireholdig drikkevann. På mekanistisk 1700-tallsvis oppstår den intermitterende feberen på grunn av friksjon, og hjertets ekstra arbeid, når blodet presses forbi leirepropene (8). Ifølge Linné består følgende malariabehandlingen i diett og avførende midler.

Da Bellman ble angrepet av malaria i 1773, var det gått 16 år siden Linné ble adlet for sine vitenskapelige arbeider, og det er naturlig å tenke seg at Bellmans behandlerde lege (mest sannsynlig hans gode venn Dr. Blad (1748–1834), til hvem Bellman dediserte en av sine aller mest gripende gravdikt; Fredmans Epistel nr. 81, «Märk hur vår skugga») har kjent til Carl von Linnés malariateorier. Det er for øvrig interessant at mens de to siste linjer av første strofe i originalversjonen fra 1777 lyder: «Galenus vi-

sar toma stopet. / Och doctorn står i dödens skrud», er denne referansen til Galen fjernet i diktets omarbeidede versjon.

Lungesykdommer

Hos Bellman finner man, kanskje særlig i hans mange gravskrifter, ofte lungesykdommer nevnt som sykdoms- og dødsårsak. Som ved de fleste sykdomstilstander muliggjorde ikke tidens medisinske kunnskap særlig grad av diagnostisk presisjon, verken hos leg eller lærd. Det skulle blant annet ennå gå 100 år før tuberkelbasillen ble oppdaget. At man hadde et folkelig begrep om de ulike kliniske entiteter, fremgår imidlertid blant annet av den ironiske gravskriften til en fryktet rettsbetjent (av Bellman kalt «Trähand»):

Hvad var för sjukdom,
som kallat Gubben utur världen?
Var det förkylning ell' kansje
pleurésie?
Nej, det var lungsot,
som skynda på den sista färden,
Plågsammer hosta och gammalt fylleri.

Trähands sykdom «lungsot» (tuberkulose), nevnes flere steder av Bellman som sykdomsårsak, og vi vet fra andre kilder (9) at tuberkulosen var på sterk fremmarsj i Norden på slutten av 1700-tallet. I Fredmans Epistel nr. 30, «Till fader Movitz under dess sjukdom, lungsoten», finner vi en usedvanlig detaljert beskrivelse av det kliniske bildet ved sannsynlig tuberkulose i sluttstadiet:

Guldguler hy, matt blomstrande
små kinder,
Nedkramat bröst och platta
skulderblad!
Låt se din hand...var ådra,
blå och trinder,
Ligger så svälld och fuktig som i bad:
Handen är svettig och ådrorna stela,
V: cello.....Knäpp nu och spela,
Töm ur din flaska, sjung och drick,
var glad ! : .:

Himmel, du dör...din hosta
mig förskräcker:
Tomhet och klang – inälvorna ge ljud.
Tungan är vit, det rädda hjärtat kläcker,
Mjuk som en svamp är sena,
märg och hud.
Andas...fy tusan, vad dunst ur din aska
V.cello.....Lån mig din flaska!
Movitz, gutår – skål!
Sjung om vinets gud ! : .:

Alkoholskader

Hodepine rammer stadig Bellmans mange figurer. Ved et par anledninger angis årsaken å være migrene, som for eksempel i et ironisk «Epitafium» (Fredmans Testamente nr. 208), så vel som i ungdomsdiktet «Kom Nøjets Gud, vi vänta dig»:

Supa är vårt ändamål
Bliv därför, Bacchus, kvar !!
Upp dans och spel med glädjeskri,
Chagrin, Migraine, farväl!

Oftest er dog hodepinen forårsaket av det midlet som i det ovennevnte sitat er ment å skulle fjerne migrenen, nemlig alkohol. Det generelle alkoholkonsumet i 1700-tallets Stockholm var betydelig. Fordelt på byens ca. 70 000 innbyggere fantes det i 1740 omtrent 700 serveringssteder for alkohol (10). Noen av disse er uødeliggjort i Bellmans diktning, blant andre Thermopolium Boreale, som er åstedet for Fredmans Epistel nr. 9, så vel som den beryktede Lokatten, der blant annet Fredmans Epistel nr. 11 utspiller seg. Flere av Bellmans «Bacchi hjältar» beskrives som det vi i dag ville kalle langtkomne alkoholikere. Mange av disse figurene er bygd på reelle personer i hans samtid. Dette gjelder blant annet Jean Fredman (1712–67), den tidligere hoffurmakeren, som drakk seg fra både arbeid, eiendom og sosial anseelse («Supa, dricka, ha sin flicka, är hvad sancte Fredman lär»).

Hvorvidt Bellman selv etter hvert var alkoholiker i våre dagers betydning, har vært et gjentatt tema i Bellman-litteraturen, blant annet gjennom to artikler i *Läkartidningen* (11, 12). Beskrivelser av alkoholkonsumering har, særlig i Bellmans tidlige produksjon, således en sentral plass, noe tilnavnet «Nordens Anakreon» også vitner om. I Fredmans Testamente lar han vinguden, blant en lang rekke yrker, også fremstå som lege; «Bacchus Medicus»:

Bacchus satt bakom gardinen
I sin nattrock vid ett krus
Som en Eskulapius
Grunda medicinen.
Boken, som han läste i,
Bar så våta satser
Om fylleri : :
På de torra platser

I et ungdomsdikt, «Ögnalocken är torra, strupen är mager» benyttes alkohol som medisin mot podagra (og mot «Brännvinshufvudvärk»!). Alkoholkonsumering på «medisinsk» indikasjon er imidlertid ikke bare forekommende i Bellmans tidlige diktning. Så sent som i 1789, i diktet «Till Assesorn Doctor von Schultzenheim», er det således alkohol som står på resepten: «Så är det skrivet, / Av Bacchus utgivet / I farmakopean... Luta på».

Det hemningsløse alkoholkonsumet gjør det ikke overraskende at man også finner utallige beskrivelser av alkoholens skadevirkninger. Som en parodi på tidens pompøse ordensvesen innrettet Bellman en egen «Bacchi orden», der ingen kunne bli opptatt uten minst to ganger å ha ligget døddrukken i rennestenen til allmenn beskuelse. I verket «Handlingar rörande Bacchi Ordenskapitel» beskrives således de fleste av rusens ulike faser. Her sees den initielle eufori hos Ordensbroder Jensen: «Nå – colon: om jag får en sup utav det röda, / Så quicknar allt mitt blod och jag kan tankar föda.» Noe senere møter vi den kronisk fordrukne tollbetjent Pehr Lundbeck («Vid denna Ordens-stierna

«Bellmans morgonssup», dikteren kan kanskje være mer treffende portrettert her enn i Pehr Kräfteffs offisielle oljemaleri. Samtidig tegning utført av Johan Tobias Sergel (15)

/ Den mig får nyckter se, skall krossa få min hiärna.») i det hans ataksi umuliggjør ytterligere alkoholinntak: «Si hur min tunga vill ur mund till Bacchi tron / Men benen vilja ej!»

Andre effekter av akutt alkoholintoksikasjon var heller ikke ukjente for Bellman. I et skåldikt fra slutten av 1770-tallet beskrives et fuktig lag der hovedpersonen, formodentlig Jergen Puckel, i siste vers utbryter: «Jag dricker, så jag får krampen / Jag tar til pampen.» «Att pampa» kan, ifølge Svenska Akademiens Ordbok, brukes i betydningen «å

gjøre stampende og hakkende bevegelser» (13), noe som får en til å undres om Jergen Puckel her har et alkoholutløst krampeanfall. At alkoholen også kan gi gastrointestinale bivirkninger, er selvsagt heller ikke Bellman fremmed. I en av de tidlige ungdomsdikt, «Stå vid glaset och vigas vid kannbuteljen» hylles de ulike alkoholeffektene etter tur:

«Märka durchlopp och känna buller
i livfet,
Spy på stolar och sluta
danstidsfördrivet.»

«Durchlopp» (diaré) nevnes for øvrig overraskende sjelden i Bellmans dikt. Tatt i betraktning de særdeles uhygieniske leveforhold og de hyppige epidemier, må diaré ha vært en relativt vanlig forekommende plage. I Fredmans Sång nr. 12 synes imidlertid selveste krigsgudens sønn å være rammet:

«Phoebus ej mäftar,
Han sig ursäktar,
Gubben har durchlopp och dras
med qvartan.»

«Quartan» benyttes her sannsynligvis i betydningen «fjerdedagsfeber»; det kan altså synes som om det er malaria som forårsaker hans diaré.

I skuespillet «Machbeth» lar Shakespeare (1564–1616) Porter advare mot alkoholens effekt på den seksuelle yteevne: «It provokes the desire, but takes away the performance» (14). Ikke mindre stilistisk elegant, men atskillig mer direkte, er Bellman når han i Fredmans Epistel nr. 44 lar Fredman advare Movitz:

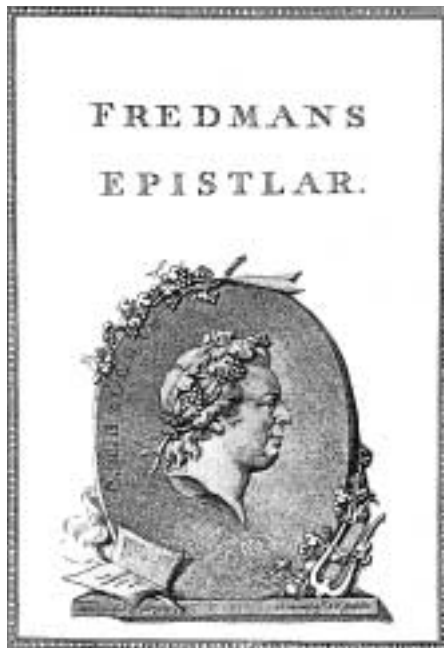
«Drick ej mera än du tål,
Tänk på dina göromål,
På din Chloris, där hon ligger
Pigger,
Visar dig sin blomsterskål.»

Den langtkomne alkoholisme var heller ikke Bellman fremmed, og vi møter den blant annet i Fredmans Epistel nr. 24, der Fredman gjennomlever abstinensens nakne angst i beskrivelsen av et begynnende delirium:

«Brännvinsångst mitt hjärta skakar,
Och jag står vid gravens brädd.
Som en Bacchi hjälte klädd,
Men föraktat og försmädd,
För min egen skugga rädd.»

Prostitusjon

Ikke bare fløt alkoholen nesten fritt, men også prostitusjonen var svært utbredt i 1700-tallets Stockholm. Den politiske og sosiale uro gienspeilet seg i det moralske forfall. Dette til stor fortredelse kanskje særlig for de kirkelige autoriteter, og myndighetene gjorde sitt for å holde gatene frie for «Fröjas tjänerinnor» ved å sette de prostituerte i straffarbeid ved salpeterkokeriet utenfor byen. I Fredmans Epistel nr. 48, «Ulla Winblads hemresa från Hessingen en sommarmorgon 1769» er det nettopp dette sted det trues med:

Tittelbladet til 1790-utgaven av «Fredmans Epistlar» (15)

Fönstren glittra...kännen I
Ej salpetersjuderi?
En gång Ulla – raljeri –
Palten dit dig leder.

«Palten» var det fryktede korps av gamle soldater hvis oppgave var å pågripe de prostituerte.

Som en følge av det løsslupne kjønnsliv var hyppige graviditeter svært vanlig. I skuespillet «Bacchi tempel» lar Bellman Ulla omtale sine «fyra missfall» (aborter) idet hun mistenker at «Dödens bud bereder mig det femte». I Fredmans Epistel nr. 48 finner vi også en klar hentydning til en annen av prostitusjonens følger:

Vakna, Movitz! Ser du ej
Lazari palats – så säj!
Akta näsan du på dig
För var vacker flicka!

«Lazari palats» hentyder til det da nyoppsatte mannssykehuset for syfilitikere. «Akta näsan du på dig» hentyder til den såkalte «nasus sellaris»; destruksjon av nesebrusken med påfølgende karakteristisk sadelnese, en av de sensyfilittiske symptomer. I en av de relativt tidlige «Epigrammes de Movitz» finner vi muligvis den samme hentydning i en enda mer subtil formulering, der det om en ikke navngitt person sies: «Hans lyckhjul dras i Fröjas port, / och näsan röjjer hans förtjenster.» At den syfilitiske nese var vel kjent i samtiden, går også frem av en noe tidligere norsk kilde; «Bragernæs Contributions Regnskab» fra 1714, der en person klager over at hans nese er ødelagt som en følge av radesyken (syfilis) (4).

Bellmans død

Bellman var på slutten av sitt liv preget av sykdom, pengesorger og, mener noen (12), alkoholisme. Han hadde i nærmest hele sitt voksne liv kjempet for å holde kreditorene på avstand, og måtte endatil en periode flykte til Norge for å unngå gjeldsfengsel. Da hans beskytter, kong Gustav III, døde i et attentat i 1792, varte det ikke lenge før de økonomiske vansker tårnet seg uoverstigelig opp for Bellman, og i 1794 ble han arrestert for gjeld. Da han noen måneder senere ble løslatt, var han sterkt svekket av «lungсот», sannsynligvis lungetuberkulose. Bellman døde i februar 1795, i en alder av 55 år, lutfattig og allerede en gammel mann.

Diskusjon

Sykdomsbeskrivelsene som forekommer hos Bellman bærer ofte preg av isolerte symptombeskrivelser og hentydninger til sykdom, ofte løsrevet fra hva vi ville kalle den kliniske sammenheng. Dette reflekterer for en stor grad Bellmans særegne og svært visuelle fortellerteknikk. De ulike scener beskrives som nærmest impresjonistiske øyeblikksbilder, med til dels nitid opprømsing av detaljer. Hentydninger og referanser, ofte til oldtidens gudeverden, er dertil svært ty-

pisk for hans diktning. For å sette hans sykdomsbeskrivelser inn i en klinisk og medisinsk-historisk ramme er vi derfor, slik det fremgår av flere av de ovennevnte eksempler, henvist til å fortolke og forklare. Denne fortolkning var for dikterens samtidige ikke nødvendig. Dette dels fordi kjennskapet til litterære konvensjoner og den litterære referanseramme muliggjorde en mer intuitiv forståelse. Dessuten var vedvarende fysisk smerte og lidelse en del av en felles livserfaring i en helt annen grad enn i våre dager. Slik sett var «sykdom» som selvstendig og løsrevet entitet ikke nødvendigvis et meningsfullt verktøy for forståelse for andre enn de medisinsk skolerte. På denne bakgrunn blir lidelsens, og dermed også dødens, nærvær midt i livsgleden kun tilsynelatende motsetningsfull.

Dermed kan det forstås hvorfor selv de tematiske dystre dikt ofte ender med en oppfordring til livsbejaende sang og drikk, i bare tilsynelatende motsetning til temaet. Et eksempel på dette sees i Fredmans Epistel nr. 30:

«Movitz, din lungсот den drar dig
i graven
V: cello.....Knäpp nu oktaven,
Stäm dina strängar,
sjung om livets vår.» : ,:

Nettopp disse stadige dissonanser i Bellmans diktning, skiftningene mellom nærmest kaleidoskopisk flimrende øyeblikksbilder og majestetisk ro, mellom nådeløse sykdomsbeskrivelser og lyriske naturskildringer, står som et bilde på den tid hans diktning oppstod i. Den sosiale og politiske uro på slutten av 1700-tallet speiler seg på rokkokomanér i den bellmanske virkelighet og gjør hans diktning tidsbundet og universell på samme tid. De fortvilte livsvilkår i 1700-tallets storbyer, med stadige epidemier og stinkende trangbodhet, der dødens fergeskipper Charon aldri hviler, danner slik sett den dystre klangbunn fra hvilken den berusende livsglede stiger.

På denne måten blir Bellmans skildringer av sykdom og død en viktig forutsetning for opplevelsen av ham som en livets og gledens dikter.

På få steder er dette like godt illustrert som i scenen fra den tuberkuloses dødsleie i den siste strofen i Fredmans Epistel nr. 30 (en medisinsk-historisk interessert undres selvfølgelig over om blodet som går med vold ut av hans årer, er et uttrykk for tuberkuløst betinget hemoptyse eller et uttrykk for årelating, som var en av tidens standardbehandlinger for tuberkulose):

«Nåså, gutår! Dig Bacchus avsked
bjuder:
Från Fröjas tron du sista vinken får.
Ömt till dess lov det lilla blodet sjuder,
Som nu med våld ur dina ådror går.
Sjung, läs och glöm, tänk, begråt
och begrunda...
V: cello.....Skull' du åstunda
Ännu en fällsup? Vill du dö? «Nej – gutår!» : ,:

Litteratur

1. Bellmansällskapet. Carl Michael Bellmans skrifter I-XIX («Standardupplaga»). Stockholm: Albert Bonniers Förlag, 1921–2001.
2. Austin BA. Carl Michael Bellman. Hans liv, hans miljø, hans værk. Viborg: Forlaget Cicero, 1988.
3. Kretz L, Nilsson SÅ, Stålmarch T. Bellman sedd och hörd. Stockholm: Norstedts förlag, 1994.
4. Reichborn-Kjennerud I, Grøn F, Kobro I. Medicinens historie i Norge. Oslo: Grøndahl & søn, 1936.
5. Tryland M. Kopper og koppevirus –200 år siden første vaksinasjon i Norge. Tidsskr Nor Lægeforen 2001; 121: 3546–50.
6. Fossmark R, Bergström S. Malaria i Norge – en tropesykdom på villspor? Tidsskr Nor Lægeforen 1994; 114: 3643–5.
7. Bohn L. Sygdomme og lægekunst på Bellmans tid. I: Holm O, red. Bellmansstudier nr. 20. Stockholm: Bellmansällskapet, 1989: 69–107.
8. Schöldström U. Gårdagens kunskap inte alltid korrekt – men säkerligen ej heller dagens. Läkartidningen 1999; 96: 636–7.
9. Godtfredsen E. Medicinens historie. København: Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck, 1973.
10. Svanberg V. Stockholms förfall och Bellman. I: W&W-serien nr. 71. Kring Bellman. Stockholm: Wahlström och Widstrand, 1964: 32–6.
11. Sjöstrand L. Bellmans diktning rör vid själva livsnerven i alkoholbruket. Läkartidningen 1990; 87: 2269–72.
12. Sjöstrand L. Dikten, ruset och Bellman. Läkartidningen 1990; 87: 4460–7.
13. Svenska Akademiens Ordbok: <http://g3.spraakdata.gu.se/saob/saob4.shtml> (24.7.2002)
14. Shakespeare W. Machbeth. Akt 2, scene 1. I: The complete works of William Shakespeare. London: Hamlyn, 1958: 929.
15. Erdmann N. Carl Mikael Bellman – hans omgifning och samtid. Stockholm: Albert Bonniers förlag, 1895.

○